
Psihološki vidik ukazanja

Mijo Nikić, Zagreb

UDK: 248.2 : 159.961.2
Pregledni znanstveni rad

Sažetak

Autor polazi od filozofskog principa *“Quidquid recipitur, per modum recipientis, recipitur”* (*“Što god se prima, prima se na način primatelja”*) i tu istinu primjenjuje također na poruke koje pojedinac prima od Boga, odnosno Majke Božje i svetaca. Psihološkom analizom čovjekove percepcije dolazi se do uvida kako afektivna memorija određuje afektivnu prosudbu i na taj način jednu objektivnu stvarnost nužno prožme subjektivnim stavovima, željama, strahovima i nesvjesnim motivima. Kardinal Ratzinger u svojoj knjizi *“U službi istine”* donosi izvrsnu antropološku analizu ukazanja i s pravom zaključuje da mi nikada ne vidimo čisti objekt, nego *“on nama dolazi kroz cjedilo naših osjetila koja moraju odraditi proces prevodenja”* (str. 152). To znači da viđenja nikada nisu čista *“fotografija”* onostranoga, nego nose u sebi mogućnosti i ograničenja subjekta koji zapaža. Konačno, to nam potvrđuje i sama Biblija u kojoj možemo pročitati kako je *“Bog rekao jedno, a ja dvoje čuo”* (Ps 62, 12).

Autor se u svome razmišljanju poziva i na sv. Ignacija Loyolskog, koji je Crkvi u baštinu ostavio Pravila za raspoređivanje duhova. Prema sv. Ignaciju davao se može obući u anđela svjetla, drugim riječima, glumiti dobrog duha i na početku svojega djelovanja na dušu on je zna poticati na dobra djela i pobožnost, a potom je kasnije neprimjetno okrene na svoju stranu i udalji od Boga. Zato Ignacije kaže da *“duša zna često stvoriti različite odluke i mišljenja, koja nisu neposredno proizišla od Boga, našega Gospodina. I tako ih treba dobro ispitati prije nego što im potpuno povjerujemo i prije nego što ih stanemo provoditi”* (Duhovne vježbe, 336, *“Osmo pravilo”*).

Uvod

Filozofski princip "Quidquid recipitur, per modum recipientis, recipitur" ("Što god se prima, prima se na način primatelja"), želi nam reći kako je svaka naša percepcija nužno subjektivnog karaktera. Sve što čovjek vidi, čuje, osjeti, doživi, spozna, sve to prolazi kroz filter njegovog nutarnjeg svijeta, njegove afektivnosti, njegove prošlosti koja više ili manje iskrivi objektivnu stvarnost. Spomenuta istina odnosi se ne samo na poruke koje osoba prima od ovoga svijeta nego također i na poruke koje primamo od Boga, odnosno od bića s drugoga svijeta, kao što su božanske osobe Presvetog Trojstva, Majka Božja, anđeli i sveci. Sve što od njih čujemo, prolazi kroz naš nutarnji svijet, kroz "cjedilo naših osjetila", rekao bi kardinal Joseph Ratzinger, sadašnji papa Benedikt XVI.¹

Slično razmišlja i veliki poznavatelj duša i priznati učitelj duhovnog života, sv. Ignacije Loyolski, osnivač Družbe Isusove. U svojim pravilima za razlikovanje duhova on kaže da se i đavao može obući, odnosno maskirati u anđela svjetla kako bi tako uspješnije zavarao dušu i odveo je od Boga. Zato treba biti oprezan i dobro ispitati duhove prije nego im potpuno povjerenjemo, upozorava nas sv. Ignacije. U tekstu koji slijedi obrađivat će se detaljnije spomenute teze o naravi ljudske percepcije i o razlikovanju duhova te njihovu djelovanju na našu dušu.

1. INTEGRALNA ANTROPOLOGIJA

Čovjek je najviše istraživana, a ipak najviše nepoznata stvarnost ovoga svijeta.² Samo ga Bog može do kraja proniknuti.

¹ Joseph kardinal Ratzinger, *U službi istine*, Ziral, Mostar-Zagreb, 2002., str. 152.

² "Upoznaj samog sebe" - mudar je savjet koji nam dolazi od starih Grka. Mudar čovjek nastoji što bolje upoznati sebe kako bi što bolje razumio i sebe i druge. Može se reći kako ljudi, općenito uzevši, veoma slabo poznaju sebe. To nepoznavanje sebe uzrok je mnogim nevoljama, a katkad i pravim tragedijama u koje upadne čovjek koji nema uvida u svoju psihu i svoju osobnost.

Čovjek je cjelina, jedinstvo duše i tijela, a u svom doživljavanju i djelovanju manifestira se kao dijalektičko biće, podijeljen u sebi, raspet između svijeta neograničenih želja i ograničene i bolne stvarnosti. Ipak, na kraju svega, možemo i trebamo reći: čovjek – kako to zvuči gordo. Čovjek je, naime, dijete Božje. Njegov je iskon u Bogu, a i njegov konačni smiraj trebao bi biti u Bogu njegovu Stvoritelju.

Dostojanstvo svakog čovjeka temelji se na činjenici da je on stvoren na sliku Božju: "I reče Bog: 'Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična'" (Post 1,26). Čovjek je dakle dijete Božje koje u sebi nosi besmrtnu dušu. Međutim, puna istina o čovjeku glasi da je on također ranjen grijehom i kao takav, podijeljen u sebi. Čovjek je po svojoj naravi dijalektičko biće. Kao takav, čovjek izgleda kao poprište borbe koja se vodi u njemu samome. Na jednoj strani je svijet ideala za koji se oduševljava naš idealni ja, a na drugoj strani je svijet potreba i naravnih želja koje želi zadovoljavati naš stvarni ja. Sveti Pavao u svojim poslanicama tu dijalektiku stavlja između novoga i starog čovjeka u svima nama. U čovjeku se vodi neprestana borba između ovih stvarnosti, između ova dva svijeta koja u sebi nosi.³ Uistinu, "borba je čovjekov život na zemlji", kao što kaže prokušani Job (7, 1).

U svjetlu interdisciplinarnе ili integralne antropologije otkrivamo da je čovjek jedinstvena cjelina složena od četiri temeljne dimenzije: tjelesne, emocionalne, društvene i duhovne. Tijelo nam omogućuje komunikaciju, ono je kao materijalna podloga koja nosi sve ostale dimenzije. Emocije su naš nutarnji svijet koji nas pokreće na djelovanje. To je naša prošlost. Sve ono lijepo, ali i ružno i tužno što smo bilo kada u životu doživjeli, sve to nosimo u sebi i sva ta naša prošlost utječe na našu percepciju stvarnosti, kao i na stvaranje naših prosudbi. Društvena dimenzija ljudske osobnosti veoma je značajna. Čovjek će se moći normalno razvijati samo onda ako bude znao uspostavljati zrele i zdrave međuljudske odnose.

³ U poslanici Galaćanima Pavao izričito kaže da "tijelo žudi protiv duha, a duh protiv tijela. Da, to se dvoje međusobno protivi tako da ne činite što biste htjeli" (Gal 5,17).

Konačno, čovjek je duhovno biće. To je najvažnija dimenzija njegove osobnosti. Jer je duhovno biće, čovjek može razumom spoznati istinu, ima osjećaj slobode i odgovornosti. Jer je duhovan, on može u dubinama svojega srca čuti glas Božji. Čovjek u svojoj savjesti prepoznaje što mu sam Bog govori i na što ga poziva. Sve je to čovjeku moguće, jer je on duhovno biće, Karl Rahner bi rekao da je čovjek zapravo, “duh u svijetu”.⁴

Sve je ovo važno imati na pameti kad govorimo o tako važnoj temi kao što je Objava koju Bog upućuje svijetu, odnosno razne vrste objava i ukazanja kojima nebeski stanovnici razveseljuju, ali također i upozoravaju nas pozemljare da pazimo kako živimo, jer ćemo za sve Bogu odgovarati.

Naime, Božja objava prolazi kroz čitavog čovjeka, kroz njegove misli, ali također kroz njegove emocije, kroz njegovu svijest i njegovu podsvijest. Što je osoba zrelija i Bogu otvorenija, to će poruka Božja kroz takvu osobu biti vjernija i objektivnija. Ono što najviše može iskriviti našu percepciju kao i Božju objavu, jest naša afektivna podsvijest, naša izranjena prošlost sahranjena u našoj podsvijesti.

2. SVJESNO I NESVJESNO

Psihički život svakog čovjeka sastoji se od svjesnoga i nesvjesnog sadržaja. Svjesno je ono što je prisutno u svijesti i čega je čovjek svjestan kad je svjestan sebe. To su oni događaji naše prošlosti kojih brzo i lako možemo postati svjesni kad god to zaželimo.

Nesvjesno je sve ono čega nismo svjesni i što ne možemo svojim voljnim prisjećanjem dovesti u svijest. Afektivno nesvjesno razlikuje se od predsvjesnog kao i od spoznajno nesvjesnog i duhovno nesvjesnog koje pod određenim uvjetima katkad ipak možemo dovesti u svijest.⁵ Afektivno

⁴ Naslov doktorske radnje Karla Rahnera glasio je: “Geist in Welt” (“Duh u svijetu”), Innsbruck, 1939.

⁵ Predsvijest se može dovesti u svijest osobnom refleksijom i meditacijom. Spoznajno nesvjesno također može postati svjesno intenzivnim voljnim

nesvjesno je tako duboko potisnuto u psihi da je praktički nedostupno svijesti čak i pomoću najintenzivnijeg svjesnog prisjećanja. Tvrditi važnost afektivno nesvjesnog znači "tvrditi da to nesvjesno postoji kao psihogenetska snaga, te da je jako aktivno u životu normalnih osoba, svakog čovjeka, tako da prožima mnoga njihova djelovanja i nastoji ustrajati u svome djelovanju, tj. pokazuje veliku otpornost prema umanjivanju svoga utjecaja".⁶ Afektivno nesvjesno igra veoma važnu ulogu u našem cjelokupnom životu. Što su emocije dublje potisnute u nesvjesno, to imaju važniju ulogu u stvaranju iskrivljene slike stvarnosti, jer stvaraju selektivnu memoriju i selektivno predočavanje i na taj način ograničavaju našu objektivnu spoznaju stvarnosti.

2.1. Činjenice koje dokazuju postojanje nesvjesnog

Budući da u ovom predavanju želim dokazati, bolje reći, pokazati kako potisnuti sadržaj emocionalne naravi ima moć i težnju izvršiti selekciju primljenih podataka, odnosno objava prema svojim željama i strahovima i tako iskriviti objektivne činjenice, potrebno je najprije donijeti nekoliko uvjerljivih dokaza za samo postojanje nesvjesnog u psihičkom životu svakog čovjeka. Dokazi su sljedeći:⁷

1) Simptomatična radnja: neka radnja učinjena automatski, bez razmišljanja, motivirana je nesvjesnom motivacijom. Isto tako gestikuliranje rukama, izražaj lica otkriva dubinske potisnute emocije. Djela koja činimo spontano bez svjesnog

prisjećanjem. Duhovno nesvjesno je, prema Maritainu, sastavljeno od osobnog i kolektivnog nesvjesnog, i ono predstavlja duhovnu predsvijest koja se može dovesti u područje predsvjesnog života intelekta i volje.

⁶ Luigi M. Rulla, *Antropologija kršćanskog poziva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001., str. 59.

⁷ Dokaze za postojanje nesvjesnog, kao i sam sadržaj nesvjesnoga donosim prema članku koji sam objavio u *Obnovljenom životu* pod naslovom *Upoznaj samog sebe: psihološko-duhovna analiza* (OŽ, LV 2005., str. 91-103).

htijenja otkrivaju duboke psihičke procese: švrljanje olovkom za vrijeme telefonskog razgovora i sl.

2) Pogriješke: npr. u čitanju - rezultat su konflikta dviju nezavisnih psihičkih sila: svjesne i nesvjesne. Te pogriješke su izraz potisnutih želja.

3) Aktivno zaboravljanje: nešto se zaboravi ne zbog oštećenja memorije, nego zbog zapreka neke podsvjesne potisnute sile. Npr. mladić ne dođe na sastanak djevojci jer je zaboravio, a zaboravio je zato što je "želio" izbjeći konfliktni susret.

4) Hipnoza: poslije hipnoze osoba može učiniti ono što joj je rečeno dok je bila u transu, tj. dok je poruke primala njezina podsvijest.

5) Anestetička opažanja - Binetov eksperiment: pod anestezijom jednoj je histeričnoj djevojci stavljen disk na dio tijela. Nije vidjela disk, niti ga osjetila na vratu, a ipak je detaljno nacrtala sliku s diska. Tri godine kasnije isti je eksperiment uspješno ponovljen. Normalna, zdrava djevojka nije mogla to učiniti. Dakle, svjesni ja primio je poruku od podsvjesnog ja.

6) Umnožena ličnost: pacijent provodi dva različita života, često nezavisna i kontradiktorna. Primjerice studentica Beauchamp promatrana je 6 godina i utvrđeno je da ima 3 osobnosti: "svetica" - posti, moli se..., "žena s ambicijama" i "đavao djetinjasta nezrela Sally". Ona (Sally) poznavala je osobnost gospođice Beauchamp, dakle svjesnog ja, a gospođica Beauchamp nije poznavala Sally, tj. svoje podsvjesno ja.

7) Subliminalna percepcija: percepcija ispod praga svjesne zamjetljivosti.⁸ Za prikazivanja filma reklamiran je proizvod koji svijest nije zamijetila, ali je to zapamtila podsvijest, koja je osobu motivirala da kupi upravo taj proizvod.

8) Snovi: kraljevski put do podsvijesti. Kad oslabi nutarnja cenzura svijesti, otkrivaju se nesvjesni potisnuti sadržaji. U toku noći postoji 5 razdoblja sna koji postaju sve duži kako se približava vrijeme ustajanja.

⁸ Opširnije o ovom fenomenu može se naći u knjizi u kojoj su donesena istraživanja subliminalne percepcije koja dokazuju postojanje nesvjesnog: N. F. Dixon, *Subliminal Perception: The Nature of a Controversy*, New York, McGraw Hill, 1971., str. 219-220.

2.2. Sadržaj podsvjesnog

O podsvjesnom se često stvara negativna slika i shvaća ga se kao koš za otpatke. Međutim, treba reći kako i podsvjesno može biti pozitivno; u svakom slučaju, ono je neutralno. Kao u jednoj zgradi, tako i u temeljima čovjekove osobnosti nalazi se prostor za prikupljanje otpadaka, ali on se također može upotrijebiti i kao mjesto gdje će se nalaziti aparat za centralno grijanje. Nadalje, podsvjesno nije samo konfliktualnog porijekla, tj. nije samo posljedica trauma i ružnih uspomena, i nije samo seksualne i agresivne naravi, kako je mislio Freud. U podsvijesti se nalaze mnoge još neostvarene kreativne sposobnosti i možda genijalna otkrića.

U podsvijesti se nalazi:

1) Iskustva i uspomene koje su potisnute jer su traumatične i nepoželjne (skladište memorija). Primjerice, djevojčica koja je počela mucati nakon prometne nesreće, a da to i ne zna, ili nakon nekog drugog traumatskog događaja.

2) Psihičke energije koje osoba još nije upotrijebila, jer nije svjesna da ih ima ili jer se boji upotrijebiti ih jer još nisu zrele i prihvatljive za svijest. Tako mnoge energije ostaju neiskorištene i onda se okreću protiv same osobe, pretvaraju se u psihosomatske bolesti, uz ostale potrebne uvjete.

3) Impulsi koji još nisu u potpunosti integrirani, odnosno potisnuti su jer stvaraju konflikte, primjerice osjećaji seksualne i agresivne naravi, osjećaj manje vrijednosti...

4) Motivacijske težnje, odnosno načini uobičajenog ponašanja, navike koje su postale automatske - sjedište stilova života, tračnice po kojima krenu želje. Tu može biti prisutna latentna homoseksualnost, eksibicionističko ponašanje, isticanje sebe.

Gospodariti podsvjesnim ne znači samo poznavati uzroke traumatskog stanja nego također i osloboditi veliki dio svojih želja, kreativnosti, spontanosti, bez kojih bi život bio monoton. Doći u zdravi kontakt s podsvjesnim znači povećati stupanj slobode i kreativnosti.

3. TEOLOŠKO MJESTO JAVNE I PRIVATNE OBJAVE

Nauk Crkve jasno razlikuje javnu od privatne objave i napominje kako između njih vlada bitna razlika. *Javna objava* "označava Božje objaviteljsko djelo koje je namijenjeno cijelome čovječanstvu, a kojega ćemo vidljivi trag pronaći u dvodijelnoj Bibliji Staroga i Novoga zavjeta".⁹ Bog se korak po korak objavljivao ljudima na način da ga razumiju, a najviše im je progovorio u svome Sinu Isusu Kristu koji je postao čovjekom da ljudima njihovim jezikom kaže ono što Bog želi i od njih očekuje.¹⁰

Kad govori o objavi, *Katekizam Katoličke Crkve* daje nam na znanje da mi Božju objavu još nismo do kraja shvatili ni razumjeli. "Premda je objava dovršena, ipak nije sva potpuno izrečena niti joj je sadržaj iscrpljen. Na kršćanskoj je vjeri da postupno tijekom stoljeća dosegne cjelovito domašaj objave" (KKC, 66). Sam Isus je rekao da nam još mnogo toga ima kazati, ali da sada to ne možemo nositi (usp. Iv 16,12-14).

Osim javne objave koju je Crkva prihvatila, postoji još i *privatna objava*, odnosno različita ukazanja, viđenja, nutarnji govori i slično. *Katekizam Katoličke Crkve* o tome kaže sljedeće: "Tijekom stoljeća bilo je takozvanih 'privatnih' objava. Neke od njih je priznao crkveni autoritet. One ipak ne pripadaju u polog vjere. Uloga im nije da 'poboljšaju' ili 'upotpune' konačnu Kristovu objavu, nego da pomognu da se od nje u određenom povijesnom razdoblju potpunije živi" (KKC, 67). Privatna objava biva vjerodostojna po tome što usmjeruje prema javnoj objavi.

⁹ Joseph kardinal Ratzinger, *U službi istine*, Ziral, Mostar-Zagreb, 2002., str. 145.

¹⁰ Sv. Ivan od Križa s pravom zaključuje da bi svako traženje nove objave bilo neprihvatljivo, štoviše, to bi Boga vrijeđalo, jer nam je već rekao sve u svome Sinu Isusu. "Darovavši nam svoga Sina, koji je njegova jedina i konačna Riječ, Bog nam je odjednom tom jedinom Riječju rekao sve... Što je naime nekoć djelomično govorio prorocima, to nam je sve rekao u svome Sinu, davši nam to sve, pošto i jest njegov Sin. Stoga, tko bi htio Boga još ispitivati ili iskati od njega viđenja i objave, ne samo da bi činio glupost, nego bi Boga vrijeđao, jer ne bi svoj pogled upravio na Krista jedinoga, nego bi izvan njega tražio još kakve stvari" (*Katekizam Katoličke Crkve*, 65, Sv. Ivan od Križa, *Uspon na brdo Karmel*, 2,22).

Pristanak priznatim privatnim objavama treba biti sukladan pravilima razboritosti. Flamanski teolog i veliki poznavatelj problematike privatnih objava kaže da crkveno odobrenje privatne objave obuhvaća tri elementa: 1) dotična poruka ne bi smjela sadržavati ništa što bi bilo suprotno vjeri ili moralu Crkve; 2) dopušteno je objaviti je; 3) vjernicima je dopušteno podariti joj na razborit način svoj pristanak.¹¹

Govoreći o privatnim objavama kardinal Ratzinger donosi sljedeći kriterij njezine vjerodostojnosti i prihvatljivosti za Crkvu: "Mjerilo za istinitost i vrijednost neke privatne objave jest njezina usmjerenost prema samome Kristu. Ako nas ta objava odvraća od Krista, ili ako pak samu sebe osamostaljuje ili ako se nudi kao neki drugi i bolji poredak, štoviše važniji i od samoga Evanđelja, onda ta objava sigurno ne potječe od Duha Svetoga, koji nas uvodi u Evanđelje, a nikako ne izvodi iz njega. To ne isključuje da neka privatna objava ne (po)stavlja nove naglaske, da ne ističe nove oblike pobožnosti ili pak produbljuje i proširuje stare. Međutim, u svemu tome mora se raditi o tome da ta privatna objava hrani vjeru, nadu i ljubav, koji ostaju za sve trajni put spasenja."¹²

4. PSIHOLOŠKI KARAKTER PRIVATNIH OBJAVA

Teološka antropologija razlikuje tri načina zapažanja ili viđenja stvarnosti: gledanje pomoću osjetila odnosno vanjsko tjelesno zapažanje (*visio sensibilis*), nutarnje zapažanje (*visio imaginativa*) te duhovno gledanje odnosno zrenje koje se događa u visokom stupnju mističkog doživljaja (*visio intellectualis*).

Privatne objave, odnosno različita viđenja i ukazanja spadaju u vrst nutarnjih zapažanja (*visio imaginativa*) budući da slike i likovi koji se prikazuju u viđenjima ne postoje u izvanjskome prostoru i njih "vide" samo vidioci za koje je

¹¹ Usp. E. Dhanis, *Sguardo su Fatima e bilancio di una discussione*, u: *La Civiltà cattolica* 104, 1953. II, str. 392-406, 397.

¹² Joseph kardinal Ratzinger, *U službi istine*, Ziral, Mostar-Zagreb, 2002., str. 148-149.

spomenuto nutarnje zapažanje ili zrenje identično s vanjskom osjetnom pojavom. To znači da vidioi imaju dojam kao da gledaju neku pojavu vanjskim tjelesnim zapažanjem kao što vide svi ljudi. Spomenuto nutarnje gledanje ili *visio imaginativa* aktivira se onda kad je duša dirnuta impulsima, poticajima neosjetnoga, tj. onoga što nije vidljivo ili zamjetljivo običnim osjetilima, nego je zamjetljivo nekim "nutarnjim osjetilima". Likovi koji se ukazuju osobama u privatnim objavama tako diraju dušu da ona reagira na te impulse. "Za to je potrebna nutarnja budnost srca koje redovito nema zbog snažnih vanjskih zbiljnosti te slika i misli koje ispunjavaju čovjekovu dušu."¹³

Povlašteni primatelji ukazanja i privatnih objava često su djeca jer je njihova duša još premalo iskrivljena, a nutarnja sposobnost zapažanja još je uvijek netaknuta, smatra kardinal Ratzinger.¹⁴ Svojevrsnu potvrdu spomenute tvrdnje možemo naći kod samog Isusa koji na prigovor velikih svećenika i starješina da se ušutkaju djeca koja su na Cvjetnicu klicala hosana u jeruzalemskom hramu, odgovara "iz usta djece i dojenčadi pripravljaj sebi hvalu" (Usp. Mt 21,16).

4.1. *Struktura procesa prevodenja nutarnjih zapažanja*

Temeljna istina u svakoj percepciji glasi da mi nikada ne vidimo čisti objekt, niti shvaćamo doslovno poslanu poruku, nego i jedno i drugo (objekt i poruku) doživimo na svoj, subjektivni način, a to znači da ih malo iskrivimo ili u najmanju ruku ograničimo. To vrijedi za percepciju ili spoznaju vanjskim osjetilima, a još više za percepciju nutarnjim zapažanjem. U doživljavanju i interpretiranju vanjske vidljive i nevidljive stvarnosti uvijek ima udjela i subjektivni čimbenik. U svojoj knjizi *Psihologija i duhovno razlučivanje*, Noémi Meguerditchian

¹³ Joseph kardinal Ratzinger, *U službi istine*, Ziral, Mostar-Zagreb, 2002., str. 151.

¹⁴ Joseph kardinal Ratzinger, *U službi istine*, Ziral, Mostar-Zagreb, 2002., str. 151.

kaže: “Mi se Bogu približavamo, shvaćamo ga i razumijevamo – bilo u našem čitanju Biblije, bilo u stvarima koje nam se događaju – polazeći od nas samih, od naših strahova, naših ideala, naših mentalnih shema shvaćanja i reakcija koje smo nakupili tijekom svoga odgoja od samog početka naše povijesti.”¹⁵ Sve što vidimo, čujemo, opipamo i doživimo, prolazi kroz cjedilo ili filter naših osjetila koja odrađuju proces prevođenja. “U nutarnjem gledanju postoji daleko više nego u vanjskome proces prevođenja tako da je subjekt onaj koji bitno sudjeluje u stvaranju slike onoga što se pojavljuje. Slika se može ‘primiti’ samo prema njegovim osobnim mjerilima i mogućnostima”, kaže i naučava kardinal Ratzinger.¹⁶

To praktički znači da viđenja i ukazanja nikada nisu prenesena kao fotografija ili snimka, vizualna ili auditivna, onoga što su vidioci vidjeli i čuli, nego su slika i sadržaj “filtrirani” ili “procijeđeni” kroz nutarnji psihički aparat vidioca, odnosno kroz njihove svjesne i nesvjesne želje, strahove, očekivanja, konflikte i stavove. Spomenutu tvrdnju možemo ilustrirati sljedećim primjerom: ako se jednom crncu ukažu zajedno đavao i anđeo, u interpretaciji svojega doživljaja i viđenja crnac će najvjerojatnije reći da je anđeo bio crne, a đavao bijele boje kože, dok bi vidioc koji je bjelac rekao da je anđeo bijele, a đavao crne boje kože. Tko od njih ima pravo? Mislim da smijemo reći: obojica. Nijedan nije lagao, a govore različito. To je sudbina naše percepcije. Sve što se prima, prima se na način primatelja.

Spomenute tvrdnje potvrđuje dubinska psihološka analiza procesa ljudske spoznaje i percepcije. Ona izgleda ovako:

1. PERCEPCIJA: na početku mora biti neki impuls izvana ili neka ideja ili viđenje iznutra. Ono prvo što nam dođe na pamet ili što zamijetimo vanjskim ili “nutarnjim” osjetilima pokrene lanac spoznaje i djelovanja.

¹⁵ Noémi Meguerditchian, *Psicologia e discernimento spirituale*, Edizioni San Paolo, Cinisello Balsamo, 2000., str. 7.

¹⁶ Joseph kardinal Ratzinger, *U službi istine*, Ziral, Mostar-Zagreb, 2002., str. 152.

2. AFEKTIVNA MEMORIJA: to je živa uspomena naše prošlosti; uspomena povijesti osjećajnog (emocionalnog) života svake osobe. Budući da nam je uvijek na raspolaganju, ona igra važnu ulogu u procjeni i interpretaciji svega oko nas i kao takva može se nazvati matrica svakog iskustva i djelovanja. Iskustva afektivne naravi koja smo doživjeli u prošlosti odmah se aktiviraju kad se otkrije bilo kakva veza između onoga što trenutno vidimo ili doživljavamo s onim što smo nekada u prošlosti vidjeli ili doživjeli. Takva “probuđena” afektivna iskustva imaju moć da stvarnost koju trenutno doživljavamo “oboje” svojim bojama, odnosno “filtriraju” prema vlastitim željama, strahovima i očekivanjima.

3. AFEKTIVNA PROSUDBA: ona se događa na temelju afektivne memorije. U našem prvom kontaktu sa svijetom, bilo vanjskim bilo nutarnjim, najprije dolaze afektivne prosudbe i prosuđivanja stvarnosti. Ta se prosudba ravna prema subjektivnom kriteriju koji zaključuje da je nešto dobro i istinito samo zato što se to meni sviđa, odnosno da nije dobro ni istinito ako mi se ne sviđa. Radi se dakle o posve egoističnom i subjektivnom kriteriju koji iskrivljuje stvarnost. To je prvotna prosudba koju osoba čini nesvjesno, i to samo na temelju svojih iskustava emocionalne naravi iz prošlosti.

4. EMOCIONALNI ODGOVOR: spomenuta afektivna prosudba pokrene određene emocije koje predisponiraju osobu da reagira na određeni način, tj. da se približi objektu koji joj se sviđa ili da se udalji od svega, što je procijenjeno kao nepoželjno. Na temelju emocionalne prosudbe aktiviraju se pozitivne ili negativne emocije koje pokrenu osobu na djelovanje. Takva odluka i djelovanje vlastito je djeci i nezrelim osobama makar su odrasle.

5. RAZUMSKA PROSUDBA: nakon afektivne prosudbe i aktiviranih emocija, prije nego stupimo u djelovanje, trebala bi se dogoditi razumska prosudba. Ona se ravna prema kriteriju istine. Osoba koja misli razumski, pita se je li ono što joj se sviđa zaista dobro za nju, je li istinito ili nije. Aktivirajući razumsku prosudbu prije odluke i djelovanja, osoba će uvidjeti kako se često događa da je istinito baš ono što joj je teško i što joj se ne sviđa.

6. PROČIŠĆENE EMOCIJE: nakon razumske procjene stvarnosti aktiviraju se pročišćene ili nesebične emocije. One su nam potrebne da nas pokrenu na djelovanje.

7. ODLUKA I DJELOVANJE: nakon razumske prosudbe i pročišćenih emocija može se donijeti zrela odluka i dati se na djelovanje koje će sada biti dostojno čovjeka i koje će pridonositi njegovu dozrijevanju i istinskom ostvarenju u svakom pogledu.

4.2. Primjena na primjeru privatnih objava i ukazanja

Polazimo od pretpostavke da se radi o autentičnoj objavi i stvarnom ukazanju koje je percipirano nutarnjim zapažanjem. Spomenuto nutarnje gledanje nije mašta, nego stvarni i istinski način zapažanja. Međutim, govor o doživljenoj objavi i interpretacija viđenoga u jednom ili više ukazanja, već su drugotna elaboracija prvotne doživljene stvarnosti. To znači da od vidjelaca mi dobivamo "filtriranu" ili "procijeđenu" stvarnost. Ne čine to vidioci svjesno. Oni pričaju onako kako mogu i znaju, često su i sami svjesni da njihov govor i opis daleko zaostaje za onim što su stvarno vidjeli i doživjeli. S tim u svezi, kardinal Ratzinger kaže: "Slike su naprotiv satkane takoreći od poticaja što dolazi odozgor i postojećih sposobnosti i mogućnosti subjekta koji zapaža, u ovom slučaju djece. Stoga je slikoviti jezik tih viđenja simbolični jezik."¹⁷ U opisu i interpretaciji onoga što su vidjeli i doživjeli vidioci upotrebljavaju slike i znanje koje su naučili u školi i na vjeronauku. Upravo to je imao na pameti kardinal Ratzinger kad je za opis tajne koju je dala fatimska vidjelica Lucija, rekao: "Završetak tajne podsjeća

¹⁷ Joseph kardinal Ratzinger, *U službi istine*, Ziral, Mostar-Zagreb, 2002., str. 152. Govoreći o viđenjima fatimske djece, kardinal Sodano kaže da slike koje nam vidioci prenose "ne opisuju u fotografskom smislu pojedinosti budućih događaja, nego sažimlju u zgusnutu obliku na jednome zajedničkome zaslonu činjenice koje se vremenski protežu u ne posve preciziranom slijedu ni trajanju". Navedeno prema: Joseph kardinal Ratzinger, *U službi istine*, Ziral, Mostar-Zagreb, 2002., str. 152-153.

na slike koje je možebit Lucija vidjela u pobožnim knjigama i kojih je sadržaj crpljen iz ranijih spoznaja vjere”.¹⁸

Ta Ratzingerova izjava savršeno se slaže s onim što otkriva dubinska psihologija kad govori o procesu percepcije bilo koje osobe. U jednom autentičnom ukazanju poruka i slika koju nam vidioci prenose rezultat su poticaja odozgo, od Boga, Isusa, Majke Božje ili nekog sveca i postojećih sposobnosti osobe koja ima ukazanje. To znači da će isti događaj i istu poruku vidioci različito prenijeti, svaki prema svojim sposobnostima i mogućnostima, odnosno prema svojim željama, strahovima i očekivanjima. Drugim riječima, osobna povijest, afektivna memorija, sve ono što je vidjelac u svome životu doživio, nužno se upleće u poruku i viziju koju on odozgo prima. Sukladno tome, moramo reći kako treba biti oprezan i kritičan u prosudbi onoga što nam vidioci prenose kao poruku Neba. Nije razborito sve što kažu odmah primiti “zdravo za gotovo”, nego treba provjeravati duhove. Treba imati na pameti da nam vidioci nikada ne prenose fotografije vizija niti snimljeni tekst poruka, nego do nas dolazi ono što je već prošlo kroz njihov nutarnji svijet, njihovu podsvijest, njihovu prošlost. Imajući na pameti ovu činjenicu, postaje jasno kako je u ovu stvarnost o privatnim objavama i ukazanjima nužno uvesti pravila o razlikovanju duhova. Toga je bila svjesna i vidjelica Lucija iz Fatime koja je sama izjavila da njoj nije darovano tumačenje tajne, nego samo njezino viđenje. “Tumačenje tajne spada na Crkvu, a ne na vidioca”, kaže bivši kardinal Ratzinger, a sada papa Benedikt XVI.¹⁹

Nadalje, kad vidioci govore o budućim događajima, često dramatičnim i zastrašujućim, koji čekaju ovu našu povijest, ne smijemo ih uzimati doslovno kao navještaj nečega što će neminovno doći, nego kao prijeteću opasnost koja bi se mogla dogoditi ako se ljudi ne obrate. I o tome govori kardinal Ratzinger u svojem tumačenju fatimskih tajni: “Budućnost

¹⁸ Joseph kardinal Ratzinger, *U službi istine*, Ziral, Mostar-Zagreb, 2002., str. 158.

¹⁹ Joseph kardinal Ratzinger, *U službi istine*, Ziral, Mostar-Zagreb, 2002., str. 154.

nije nipošto nepromjenljivo determinirana, a slika koju su djeca vidjela nikako nije unaprijed snimljeni film onoga što će se dogoditi u budućnosti, u kojoj ne bi bilo moguće ništa više promijeniti. Cijelo je viđenje uslijedilo uopće s razloga da se posvijesti čovjekova sloboda te da se ta sloboda usmjeri prema pozitivnome. Smisao ukazanja odn. viđenja nije da nam prikaže film o nepromjenljivo fiksiranoj budućnosti. Smisao je ukazanja upravo suprotan, naime da se pokrenu sve snage promjene prema dobrome i za dobro”.²⁰ Prema tome, ne postoji nepromjenljiva sudbina koja upravlja ovim svijetom, nego postoji Providnost Božja koja uvijek ima zadnju riječ. Vjera i molitva su sile koje mogu zahvatiti u ljudsku povijest. Komentirajući izjavu Pape Ivana Pavla II., izrečenu 13. svibnja 1994. godine, kako je majčinska ruka usmjerila u drugome pravcu smrtonosno zrno koje mu je trebalo oduzeti život, kardinal Ratzinger zaključuje “da je na kraju molitva jača od metaka, a vjera snažnija od divizija”.²¹

5. PRAVILA ZA RASPOZNAVANJE DUHOVA

Veliki učitelj duhovnog život sv. Ignacije Loyolski u svojoj je knjižici *Duhovne vježbe* donio Pravila za raspoznavanje duhova. U broju 313. *DV* on kaže da su to pravila “da se na neki način osjete i prepoznaju različiti pokreti koji se izazivaju u duši: dobri da ih prigrlimo, zli da ih odbacimo”. U prva dva pravila Ignacije govori kako i dobar i zao duh mogu unositi u dušu mir i nemir, radost i tjeskobu. Zato treba biti oprezan i iznad svega treba biti iskren prema samome sebi kako bismo mogli točno znati o kojem se duhu radi. Da bismo raspoznali te spomenute duhove Ignacije daje jednostavno pravilo. On kaže da onda kad osoba napreduje od dobra prema boljemu, kad se trudi da izbjegava grijeh i kad želi vršiti volju Božju, tada dobar

²⁰ Joseph kardinal Ratzinger, *U službi istine*, Ziral, Mostar-Zagreb, 2002., str. 155.

²¹ Joseph kardinal Ratzinger, *U službi istine*, Ziral, Mostar-Zagreb, 2002., str. 157.

duh unosi u dušu mir i radost, hrabreći je da nastavi započetim putem. Zao duh, naprotiv u tom slučaju unosi u dušu nemir, žalost i tjeskobu, uznemiruje dušu lažnim razlozima kako bi je skrenuo s puta duhovnog napredovanja. Obrnuti je slučaj kod osoba koje gomilaju smrtni grijeh na smrtni grijeh, kad im nije stalo ni do Boga ni do bližnjega. U tom slučaju dobar duh bude i grize unutarnjim glasom savjesti. Zao duh u tom slučaju redovito iznosi prividne naslade, zavodeći dušu na maštanje o sjetilnim ugodnostima i o nasladama kako bi što više zadržao dušu u manama i grijesima. U trećem i četvrtom pravilu Ignacije govori o duhovnoj utjesi i suhoći. U sljedećih sedam pravila govori Ignacije o tome kako se treba ponašati u duhovnoj utjesi, a kako u duhovnoj suhoći. U 12. pravilu Ignacije opisuje kako se đavao ponaša i kako mu se treba suprotstaviti. Isplati se čuti ovo Ignacijevu pravilo od kojeg se može puno naučiti:

“Neprijatelj se vlada poput žene jer je slab snagom, a jak voljom. Ženi je, naime, kad se svađa s nekim muškarcem vlastito da izgubi srčanost te nagne u bijeg tek što ovaj pokaže da je se ne boji, i obratno, ako muž stane uzmicati gubeći srčanost, onda su srdžba, osvetljivost i bijes žene vrlo veliki i bez svake mjere. Isto je tako vlastito neprijatelju da izgubi snagu i srčanost, a napasti da mu nagnu u bijeg tek što se osoba koja se duhovno vježba pokaže neustrašivom u borbi protiv napasti neprijatelja, radeći upravo sasvim protivno. Naprotiv, stane li se egzercitant u napastima plašiti i gubiti srčanost, tada nema na licu zemlje tako divlje zvijeri kao što je neprijatelj ljudske naravi u provođenju svoje paklene namisli s tako golemom zlobom.” Nadalje u 13. poglavlju Ignacije uspoređuje đavla s lažnim ljubavnikom koji nastoji ostati skriven i nepoznat, a u 14. poglavlju kaže da se đavao vlada kao vođa kakve vojske koji želi osvojiti i opljačkati utvrđeni grad, pa ga najprije dobro ispita da bi ga napao tamo gdje je najslabije utvrđen. “Tako isto neprijatelj ljudskoga roda uhodi i sa svih strana izviđa sve naše kreposti, bogoslovne, stožerne i čudoredne, pa gdje otkrije da smo slabiji i oskudniji, što se tiče našega vječnoga spasenja, s te strane nasrće i nastoji nas svladati.” To su bila pravila prvog tjedna duhovnih vježbi.

U drugom tjednu duhovnih vježbi Ignacije donosi 8 pravila u istu svrhu, da još bolje naučimo raspoznavati duhove. Evo ukratko sadržaja tih pravila. Vlastito je Bogu i njegovim anđelima da donose duši pravo veselje i duševnu radost, a đavlu je vlastito da se bori protiv takve radosti i duhovne utjehe (1). Jedino Bog može napuniti dušu utjehom bez prethodnog uzroka (2). S uzrokom može pobuditi utjehu u duši i dobar anđeo kao i zao duh, no u protivne svrhe: dobar anđeo za njezin duhovni napredak, a zao duh protivno tome (3).

Sljedećih pet pravila veoma su važna za ovu našu temu o privatnim objavama. Evo što Ignacije kaže u četvrtom pravilu: "Vlastito je zlu anđelu koji se odijeva u anđela svjetla, da ulazi s pobožnom dušom, a izlazi sa samim sobom, tj. da pobuđuje dobre i svete misli, prema raspoloženju te pravedne duše, pa onda malo po malo gleda da dođe do svoga cilja, da, naime dušu uplete u svoje tajne zamke i opake namjere" (4). Ovim pravilom Ignacije nam želi reći kako nisu sve dobre poruke i svete misli nužno od dobrog duha. Njih može inspirirati i zao duh. O tome kako prepoznati radi li se u takvom slučaju o dobrom ili zlom duhu, govori Ignacije u petom pravilu. On kaže da treba dobro paziti na slijed misli. "Pa ako su početak i sredina i svršetak u svemu dobri, skloni svakom dobru ili onome što je u svemu dobro: to je znak dobra anđela. No ako misli koje nam dolaze završe nečim što je zlo, ili što rastresa dušu, ili što je manje dobro negoli je ono što je duša na početku bila poduzela da će učiniti; ili je čini mlitavom, uznemiruje ju ili uzburkava, otimljući joj mir i pokoj što ga je prije uživala, to je jasan znak da to dolazi od zla duha, neprijatelja našeg napretka i vječnog spasenja" (5). U šestom pravilu Ignacije govori o tome što duša treba učiniti kad otkrije zmijski rep, odnosno zlu namjeru Sotone. Iskusni učitelj duhovnog života, sv. Ignacije Loyolski kaže da duša mora tada odmah pregledati tijek dobrih misli što je dobila od zla duha, otkriti početak tih misli i vidjeti kada i kako je đavao okrenuo vodu na svoj mlin, odnosno kako je povukao dušu u svoju opaku namjeru (6). Zanimljiva je Ignacijeva intuicija koju donosi u sedmom pravilu raspoznavanja duhova u drugom tjednu duhovnih vježbi. On kaže da onima koji od dobra napreduju na bolje, dobar anđeo

dodiruje dušu ljupko, lagano i blago poput kaplje što kapne u spužvu, zao duh, naprotiv, dodiruje oštro, zvučno i nemirno, kao kad kap vode padne na kamen. Kod onih pak koji idu od zla na gore spomenuti duši djeluju protivnim načinom... (7).

Naposljetku, u osmom pravilu Ignacije nam daje mudar savjet što treba činiti kad doživimo utjehu bez uzroka, utjehu koja potječe od samoga Boga. Ignacije kaže da i u tom slučaju treba s velikom budnošću i pomnjom paziti i razlikovati pravo vrijeme takve utjehe, dok je na djelu, od onoga vremena koje slijedi, u kojem duša ostaje još zagrijana te još uvijek osjeća blagodat i posljedice minule utjehe. "U tom drugom vremenu, naime, uslijed vlastitog umovanja, a na temelju navika i posljedica stečenih pojmova i sudova, pod utjecajem dobra ili zla duha duša zna često stvoriti različite odluke i mišljenja, koja nisu neposredno proizišla od Boga, našega Gospodina. I zato ih treba dobro ispitati prije nego što im potpuno povjerujemo i prije nego što ih stanemo provoditi." (8).

U osmom pravilu drugog tjedna duhovnih vježbi Ignacije je pokazao izvrsnu kvalitetu dubinskog psihologa i maestra duhovnosti. On je genijalno uočio kako i u onom slučaju kad se sam Bog objavljuje duši, ona mora biti oprezna prema odlukama koje stvori u takvom raspoloženju. A razlog toj opravdanoj opreznosti leži u činjenici da osoba ne može jasno razlikovati trenutak kad se duh Božji povuče i kad prestane duhovna utjeha. Iako je duša zagrijana Božjom utjehom, ona mora biti svjesna da sve što joj dođe na pamet u tom drugom vremenu, ne dolazi nužno od Boga, nego može biti plod našeg umovanja, naše mašte, želja, strahova i očekivanja. Zato sva ta nadahnuća treba dobro ispitati prije nego ih počnemo provoditi u djelo.

Duboko sam uvjeren da bi ovo osmo pravilo raspoznavanja duhova moglo unijeti puno svjetla i riješiti velike dvojbe glede nejasnoća kod privatnih objava i ukazanja za koja smo uvjereni da imaju puno toga dobrog i prihvatljivoga, ali i nečega što nam smeta i što nije posve u skladu s naukom Crkve. Potrebno je isključiti pristup metodom crno-bijele tehnike, a uvesti više osjetljivosti i nijansiranja u pristupu privatnim objavama i ukazanjima. Moguće je, naime, da u jednoj autentičnoj

privatnoj objavi ili ukazanju jedan dio poruke bude od Boga dan i kao takav prihvatljiv za pojedinca kao i za čitavu Crkvu, kao što je poziv na obraćenje i molitvu, a da se drugi dio poruke mora odbaciti kao nešto što nema veze s Bogom, odnosno što ga čak i vrijeđa i što je protivno nauku Crkve. Zato treba pomno ispitivati duhove, odnosno kritički prostudirati sadržaj privatnih objava. To ne mogu učiniti same osobe koje su imale objavu, nego to moraju činiti ljudi Crkve koji su kompetentni na svome području, koji su stručnjaci u svojoj struci i koji znaju suosjećati s Crkvom, koji imaju u sebi Duha Božjega.

Ovo osmo pravilo sv. Ignacija o razlikovanju duhova želi nam reći i to da je moguće da neka privatna objava bude zaista autentična, dakle od Boga dana, a da u njoj budu prisutne i neke neprihvatljive stvari koje je vidjelac ili vidjelica od sebe nadodala ili koje je đavao uspio ubaciti u dušu osobe kad je prestala Božja poruka. Ignacije Loyolski nam svjedoči da je to moguće. On je sam to na sebi iskusio. Kad je studirao teologiju i filozofiju da postane svećenik, onda je počeo doživljavati velike poticaje da se samo moli i posti. Budući da je mislio da su tako plemenite želje došle od Duha Božjega, on im se sasvim predao. Međutim, ispitujući svoju savjest, praveći refleksiju na svoj život, uvidio je da puno zaostaje u svome studiju i da na takav način neće stići završiti studij teologije, a to znači da neće moći biti zaređen za svećenika, a bio je uvjeren da ga Bog na to zove i sprema. Tada je zaključio da ti silni poticaji na molitvu koji su mu onemogućili ozbiljan studij, ne dolaze od Boga i on ih je odbacio te počeo više studirati, ne napuštajući molitvu, ali dajući joj sada razumno vrijeme. Smatram da bi se primjenom te Ignacijevе metode razlikovanja duhova mogle pomiriti za sada nepomirljive strane kod nas i svuda u svijetu gdje nije sve tako jasno što se tiče sadržaja poruka koje su dane u privatnim objavama.

ZAKLJUČAK

Imajući na pameti Isusove riječi kako je on imao još puno toga reći svojim učenicima, ali oni nisu bili sposobni tada to

čuti, razumjeti i prihvatiti, smijemo vjerovati da Bog i danas govori ljudima, poziva ih na obraćenje i svojom milošću formira u njima lik Sina Svoga Isusa Krista.

Mi možemo i smijemo vjerovati da i preko privatnih objava Bog govori svojoj Crkvi i potiče je na još veće nasljedovanje Isusa Krista. Međutim, da bi bila sigurna da su razne privatne objave od Boga poslana, Crkva mora pravodobno reagirati i dati svoje tumačenje privatnim objavama. Sveti Pavao dao je mudar savjet da se duhovi provjeravaju kako bi se utvrdilo jesu li od Boga ili nisu. "Proročke govore ne prezirite, nego sve provjeravajte, što je dobro, zadržavajte" (1 Sol 5, 20-22).

Da bi neka poruka dolazila od Duha Božjega, ona mora biti u skladu s objavljenim istinama naše vjere (Stari i Novi zavjet, apostolska predaja, crkveni nauk). Nadalje, objava koja dolazi od Boga približava čovjeka Bogu i zajednici vjernika, te potiče na redovit sakramentalni život i molitvu kao susret s Bogom. Poruka koja je uistinu od Boga, stavlja Boga na prvo mjesto i teži za njegovom slavom, a ne svojom; događa se bez senzacionalnosti i buke; uključuje besplatno i bezuvjetno primanje i davanje duhovnih dobara i pomoći; ne ucjenjuje, ne uvjetuje, ne zastrašuje, ne služi se manipulacijom bilo kakve vrste.

Naprotiv, nije od Duha Svetoga sve ono što ima jednu od naših osobina ili nekoliko njih :

1. U suprotnosti je s objavljenim istinama (Stari i Novi zavjet, apostolska predaja, crkveni nauk).

2. Čovjeka udaljava od Boga i zajednice vjernika, odvraća od sakramenata i molitve; unosi u zajednicu razdor, neslogu, zbrku, rasulo, nered.

3. Ostavlja čovjeka praznim, neispunjenim; uvodi čovjeka u napast i navodi ga na grijeh; zarobljava čovjeka, uvodi ga u navezanost, ovisnost, posesivnost.

4. Stavlja sebe na prvo mjesto i teži za svojom slavom mimo Boga; uključuje senzacionalnost, buku, isticanje, kič; uključuje naplaćivanje duhovnih dobara i pomoći; sadrži

elemente relativizma, racionalizma, materijalizma, hedonizma, ezoterije, magije, okultizma, praznovjerja.²²

Psychological aspect of apparitions

Summary

The author proceeds from the philosophical principle *Quidquid recipitur, per modum recipienti recipitur* (Whatever is received, is received according to the manner of the one receiving.) and applies this to the messages the person receives from God, i.e. from the Mother of God or saints. By psychological analysis of human perception, it can be concluded that affective memory determines affective judgement, so that an objective reality becomes necessarily permeated by subjective attitudes, desires, fears and unconscious motives. Cardinal Ratzinger in his book *Co-Workers of the Truth* gives a brilliant anthropological analysis of apparitions, and rightly concludes that we can never see the true object, but “it comes to us through the filter of our senses which have to make the job of translation” (152). That means that apparitions are never pure “photographs” of the transcendent, but always bring in themselves the possibilities and limitations of the subject that perceives. Finally, this is confirmed by the Bible itself, where we can read: “One thing God has spoken; two things have I heard” (Ps 62, 12).

In his reflections the author also refers to St. Ignatius of Loyola, who has bequeathed to the Church his Rules for Discernment of Spirits. According to St. Ignatius, devil can disguise himself into an angel of light, i.e. he can fake a good angel, and so at first he can bring good and holy thoughts

²² Usp. Internet: Web stranica “Katolici na internetu”, 25. 10. 2006., “Smjernice za razlikovanje duhova” na web stranici: http://www.katolici.org/bolest.php?action=c_vidi&id=74.

in a soul, and then, little by little, draw the soul to his side and drift it away from God. That's why Ignatius says that soul "forms various resolutions and opinions which are not given immediately by God our Lord, and therefore they have need to be very well examined before entire credit is given them or they are put in effect" (Spiritual Exercises, 336, Eighth Rule).